

rekend. Een aantal figuren die weliswaar rechts van signatuur zijn maar in de oorlog tot het verzet toetraden of helemaal niet anti-democratisch zijn, worden door de context waarin ze vermeld worden van collaboratie of anti-democratische gezindheid verdacht gemaakt. Hier houdt de eerlijkheid natuurlijk op. Diverse auteurs hanteren ook, gedreven door een apostolische ijver, een rechttoe recht-aan taalgebruik waardoor ze zich als groot-inquisiteurs aanstellen. Twee bijdragen komen er nog een beetje uit: *Extreem-rechts en de rijkswacht, een poging tot staatsgreep in België op 25 oktober 1936* (Walter Debock) en *Het klavertje vier van de CEPIC* (Serge Dumont). In het eerste zet Debock uiteen hoe Degrelle in 1936 met de steun van de rijkswacht de regering-Van Zeeland uit het zadel probeerde te lichten. Hij lijkt het allemaal te weten, maar over zijn bronnen is hij erg zwijgzaam. Het tweede artikel is in die zin interessant omdat het aantoont hoe extreem-rechts in de partijpolitiek infiltreert of met de rijkswacht connecties heeft. Dát is een gevaarlijke ontwikkeling voor de democratie, het bestaan van die rechtse groepjes op zich minder.

De kreeft met de zwarte scharen is gelukkig een heel ander boek. Het boek dat vier delen bevat, opent met een theoretisch hoofdstuk *Wat is fascisme*. Hier analyseren de auteurs, Etienne Verhoeyen en Frank Uytterhaegen, eerst de bestaande opvattingen en theorieën en formuleren daarna het algemeen fascisme-model. Dit theoretisch gedeelte is niet zonder betekenis want het begrip fascisme wordt zo gemakkelijk in de mond genomen dat men niet meer weet welke lading die vlag dekt. De auteurs die wetenschappelijk tewerkgaan waarschuwen geregeld voor een al te gesimplificeerde voorstelling van zaken. Zij wijzen ook op het vernauwde beeld

dat de Vlaamse linkerkzijde, bij gebrek aan serieus studiewerk, van de Vlaamse Beweging en het Vlaams-nationalisme heeft. Die linkerkzijde verwacht, niet gehinderd door enige kennis, graag de Vlaamse Beweging met Vlaams-nationalisme. De auteurs tonen bovendien aan dat het politieke Vlaams-nationalisme niet zonder meer een rechtse beweging is. In het tweede deel *Zwarte scharen* maken de auteurs, beginnend in de jaren dertig en eindigend op onze dagen, een inventaris op van 50 jaar rechts en uiterst-rechts in België. Dit is misschien wel niet het interessantste stuk omdat een inventaris nu toch eenmaal opsommend van karakter is. In *Zwarte dagen*, het derde deel, behandelen ze een zestal crisismomenten waarbij de aandacht vooral gaat naar de rol van extreem-rechts en haar bindingen met gevestigde kringen. De auteurs gaan hier niet op zoek naar nieuwe feiten of sensationele details, maar ze ondernemen een poging om op grond van bekende feiten een synthese te bieden waarbij het accent gelegd wordt op steeds terugkerende mechanismen. In het laatste deel, *Onder de top van de ijsberg*, wordt bij de rol van de middenstand in crisisperiodes stilgestaan. De middenstand is een van de elementen die de massabasis van fascistische bewegingen verklaren. In dat milieu wordt de crisis het eerst aangevoeld en wordt de economische bedreiging het scherpst ervaren. De middenstand wordt er niet alleen mee bedreigd een deel van zijn materiële welvaart in te leveren, maar zijn economische positie, zijn plaats in het produktieproces komt rechtstreeks in gevaar. Zowel voor de tussenoorlogse als voor de huidige periode wordt onderzocht hoe de middenstand op de crisis reageert en zich ofwel binnen een bestaande politieke partij gaat organiseren ofwel zelf tot partijvorming overgaat.

Uit de bespreking is duidelijk dat wie zich over rechts en extreem rechts wil informeren beter gediend zal zijn met *De kreeft met de zwarte scharen* dan met het journalistiekerige *Extreem rechts en de Staat*.

Werner Duthoy.

- W. de Bock, J. Capelle, A. Maeschalk, F. Legros, M. Graindorge, S. Dumont, *Extreem-rechts en de Staat*, met een woord vooraf door E. Verhoeyen, Uitgeverij Epo, Berchem, 1981, 251 biz.

- Etienne Verhoeyen, Frank Uytterhaegen, *De kreeft met de zwarte scharen. 50 jaar rechts en extreem rechts in België*, met een woord vooraf door Paul Goossens, Uitgeverij Masereelfonds, Gent, 1981, 172 biz.

Moeder Vlaanderen en haar Franse kinderen (Kreatief).

Toen België 150 jaar oud zou worden liep de redactie van *Kreatief* rond met een origineel idee: een speciaal nummer over „Moeder Vlaanderen en haar Franse kinderen”, zij het dan dat het vanaf het begin wel de bedoeling zal zijn geweest zich te beperken tot haar „literatuur producerende kinderen”. Het was hoog gegrepen en het verbaast ons nauwelijks dat België al weer een paar jaar ouder was toen de bewuste aflevering eindelijk verscheen (oktober 1982, nr. 4 van de 16de jaargang).

De vraag *waarom* moeder Vlaanderen zulke roemruchte Franse kinderen baarde stond voorop, aldus de samenstellers Lionel Deflo en Stefaan van den Bremt in het woord vooraf. Laat me maar dadelijk zeggen dat deze vraag uiteindelijk niet wordt beantwoord.

Het antwoord had in de eerste plaats moeten komen van het openingsartikel van Marc Reynebeau, een „schets van de historische kontekst”. Hij stelt de vraag trouwens concreter: waarom schreven de bewuste Vlaamse auteurs *niet* in het Nederlands? Na tal van meanders en

getuigenissen (85 voetnoten voor 18 pagina's tekst, wat een weelde) komt hij tot een conclusie die geen antwoord inhoudt. De rode draad in zijn betoog is de rol die de kleine burgerij in het taalgebruik en de literatuur in Vlaanderen heeft gespeeld. Die thesis is heel mooi: omstreeks het midden van de vorige eeuw was de kleine burgerij „als expansieve sociale groep leverancier van een creatieve voorhoede”, zodat een Conscience, een De Laet, een Dautzenberg literair in het Frans debuteerden maar tenslotte toch het Nederlands verkozen. Aan het einde van de eeuw zouden echter „de redenen en motivaties waardoor de schrijvers tot rond 1875 tot Nederlandstalige literatuur kwamen, voor het overgrote deel niet meer geldig” zijn geweest. De taalkeuze is een politiek gegeven geworden, en dat is de kleine burgerij te gevaarlijk; wat zou moeten verklaren waarom een Maeterlinck en een Verhaeren in het Frans schreven.

Om de thesis te ondersteunen worden voorbeelden aangedragen die leiden tot vermoedelijk overhaaste, in elk geval niet bewezen conclusies. De laatste is dat nog het minst van al: dat in Vlaanderen de schrijvers zich alleen in het Frans konden emanciperen (vanwege de repressieve invloed van de roomse clerus) en dat pas in 1893 (Van Nu en Straks) in de volkstaal aandurfden. Wat opzoekingswerk zou meteen een aantal voorbeelden opleveren die helemaal niet stroken met de stellingen van de auteur. Ik citeer voor de vuist weg: het geval van Albrecht tegenover Georges Rodenbach (binnen één familie), of van Buyse tegenover Maeterlinck (in dezelfde kringen, in dezelfde streek). Konden Stijns en Teirlinck hun *Arm Vlaanderen* dan niet reeds in 1884 uitgeven? En waar blijven we met de veel vroegere Zetternam?

Om tot een evenwichtiger ana-

lyse te komen had de auteur wat minder aandacht moeten besteden aan het vooraf klaarge maakte stramen van de klasse tegenstellingen tussen grote en kleine burgerij, en tussen kleine burgerij en proletariaat, en heel wat meer oog moeten hebben voor wat hij zelf even cruciaal noemt, namelijk de „individuele factor, de invloed van de karakteriële eigenschappen, familiale invloeden en strikt persoonlijke (desnoods: grillige) beslissingen van individuen”.

Op het artikel van Reynebau volgt een dorre tekst van Antoon Roosens: *Een Franse kwestie in Vlaanderen*, eigenlijk een collage van fragmenten uit zijn boek *De Vlaamse Kwestie* (1981). De bedoeling is, ook hier, aan te tonen dat de Franstaligheid van bepaalde Vlamingen niet zomaar een cultureel fenomeen is, maar een politiek wapen. Nauwkeuriger zou zijn: onder meer een politiek wapen. Overigens draagt deze tekst meer bij tot het beantwoorden van de vraag waarom er Fransschrijvende Vlaamse auteurs konden bestaan dan tot een verklaring waarom ze zo „roemrucht” zijn geweest.

Na het wat uitgesponnen stuk van Reynebeau en de „taai lap” van Roosens komt de bijdrage van Liliane Wouters als een verademing. Allereerst omdat dit het getuigenis is van een Fransstalige Vlaamse schrijfster zelf, toevallig in het Frans opgevoed en die zichzelf afvraagt of ze dat nu al dan niet jammer vindt. Hier zijn we mijlenver af van al die onwrikbare stellingen en geleerde notities, - en het aardigst vind ik nog dat ze wat ze quasi achteloos vooruitschuift als een mogelijke verklaring, zelf keldert met de vraag: En als het nu allemaal eens toeval was? Dat is natuurlijk niet zo leuk voor het themanummer, maar van Fransschrijvende Vlamingen mag je zo'n obstructie nu eenmaal verwachten. Eén ding trekt Liliane Wouters niet in twijfel: „De tijd

is voorbij dat de Belgische schrijver van enig belang bijna altijd het produkt was van twee culturen”. Volgens haar is de scheiding van de geesten voltrokken.

Daarop volgt een tweetalige bloemlezing teksten waarvan je alleen kunt betreuren dat ze zo kort uitvalt, en een aantal bijdragen over losse schrijvers, onder wie we Marguerite Yourcenar en Conrad Detrez aantreffen. Het verband met het eigenlijke thema is zo los dat ze vermoedelijk alleen opgenomen zijn omdat ze in de ontstaansperiode allebei nogal in de actualiteit stonden.

Dan blijven nog over Charles de Coster, Clément Pansaers en Michel de Ghelderode, zonder uitleg waarom juist die drie. Vic Nachtergaele handelt over De Costers *Légendes flamandes* en *Contes brabantons*, „die een rol hebben gespeeld in het ontluiken van een literair genre”. Dieper graaft Stefaan van den Bremt in zijn artikel over de *Légende d'Ulenspiegel*, en hij schrijft behartigenswaardige dingen over het gebrek aan een echt goede vertaling in het Nederlands, wat hij overtuigend aantoon met korte passages uit de twee nog verkrijgbare versies, die van Theun de Vries en de gemoderniseerde van Delbecq. Een enkele keer is ook Van den Bremt nogal radicaal in zijn uitspraken. Zo staat hier te lezen dat de verfransing van de adel een Europees verschijnsel was, maar dat ze alleen in Vlaanderen verregaande gevolgen heeft gehad. Wat doen we dan met Bretagne en Occitanië, bijvoorbeeld? Of denkt Van den Bremt alleen staats?

Wat Frank de Crits samenharkte over Clément Pansaers is het geraamte gebleven van wat een interessant artikel had kunnen worden. En tenslotte wordt nog de Nederlandse vertaling gegeven van een hoofdstuk uit Roland Beyens *Michel de Ghelderode ou la hantise du masque*,

een boek dat ik al in 1971 aan de lezers van *Ons Erfdeel* voorstelde (XIV, 4 - p. 184-185).

Als we nog even terugkeren naar het woord vooraf van Deflo en Van den Bremt, moeten we helaas constateren dat de ongetwijfeld aantrekkelijke opzet van de samenstellers niet op een optimale manier werd uitgewerkt. Er staan best leuke dingen in dit themanummer over de Franstalige schrijvers van Vlaanderen, maar er was beslist heel wat meer van te maken.

Jan Deloof.

Moeder Vlaanderen en haar Franse kinderen, themanummer van *Kreatief* (16de jg., nr. 4, oktober 1982), 160 blz. Adres: Groeningestraat 23, B-8610 Wevelgem.

Karel Buls, burgemeester op de raaklijn van twee culturen.

In 1975 stichtten een aantal Brusselse Vlamingen een nieuwe Vlaams-nationale, maar ongebonden vereniging. Ze gaven hun vereniging de naam „Karel Buls-fonds”. Voor vele Vlamingen is Karel Buls een weinig bekend figuur. Yvo Peeters heeft met zijn boekje geprobeerd Karel Buls uit de anonimiteit te halen. Peeters is overtuigd van de betekenis van Buls. In zijn inleiding schrijft hij: „Buls heeft voor Vlaanderen en de Nederlandstalige Brusselaar meer gedaan dan velen die met naam en toenaam in de hagiografieën der Vlaamse Beweging vermeld staan.” De auteur moet dus wel een en ander bewijzen.

Charles Buls, die zelf ondertekent met Karel, werd in 1837 geboren in een Franstalige Brusselse familie. De kiemen van sociaal- en Vlaamsgezindheid zaten hem niet in het bloed. Maar door zijn vriendschap met H. Baudouin, medestichter van het Willemsfonds, raakte Charles Buls in contact met de Vlaamse Beweging. Voor hem was deze voor het begin af aan

een beweging die de emancipatie van de lagere klassen moest bewerkstelligen. Samen met Baudouin en andere Vlaamse en Waalse intellectuelen richtte Buls in 1864 de „Ligue de l'Enseignement” op. In de „Ligue” manifesteerde Buls zich als een vooruitstrevend pedagogisch denker. Vanuit de Ligue en vanaf 1879 als schepen van onderwijs van de stad Brussel, spande Buls zich in voor de vernederlandsing van het lager onderwijs. Hij was van oordeel dat alle kinderen in hun moedertaal onderwezen moesten worden. Later stond de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs op zijn programma en ook voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit stond Buls voorop in betogingen en manifestaties. Karel Buls volgde een Vlaamsgezinde politiek omwille van de sociale implicaties dat deze meebracht voor de Vlaamse Brusse-laars uit de volksbuurten. Zijn eigen leef- en denkwereld was echter Frans. Buls was een van de eersten die in het Frans de Vlaamse zaak verdedigde. Zo schreef hij: „(De Vlamingen) preekten aldus tot bekeerden en tot die welke bekeerd dienden te worden werden hun toespraken niet gericht.” Dat laatste deed Buls dus wel.

In 1881 werd Buls burgemeester van Brussel en kon hij nu ook buiten het onderwijs de Nederlandse taal in de Brusselse samenleving integreren: straatnaamborden werden tweetalig, de burgerlijke stand werd tweetalig en alle ambtenaren en politieagenten werden verplicht de beide landstalen te beheersen. Tenslotte was Buls ook nog verantwoordelijk voor de oprichting van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg. Bij de officiële opening verwelkomde Buls koning Leopold II in het Nederlands. De koning richtte zich toen voor het eerst in het Nederlands tot de aanwezigen. Een soort „Belgisch wonder” waar Karel Buls voor het grootste

deel verantwoordelijk voor was.

Naast zijn taalpolitiek, kwam Buls ook op voor een goede urbanisatie van de stad Brussel. Hij stond in voor de volledige restauratie van de Grote Markt, verzette zich tegen het aanleggen van grote, rechte straten en probeerde, voor zover mogelijk, te redden wat nog van het Zoniënwood overbleef. In 1829 legde Buls de burgemeestersjerp af.

Aan het einde van zijn studie merkt Peeters op dat Karel Buls eigenlijk tegelijk te laat en te vroeg is geboren. „Te laat omdat Brussel rond de eeuwwisseling toch reeds sterk verfranst werd en elk beleid dat daartegen in wou gaan op sterke weerstand stuitte. Te vroeg omdat de Vlaamse politiek die hij voerde eigenlijk verder ging dan de evolutie der ideeën in Vlaanderen zelf en daar geen aansluiting vond.”

Het was dan ook vrij eenvoudig voor zijn opvolger, burgemeester Emiel de Mot, om in zeer korte tijd de meeste verwezenlijkingen van Buls te vernietigen en de klok weer een kwarteeuw achteruit te zetten.

Yvo Peeters heeft met zijn studie de figuur van Buls goed voorgesteld en heeft zich niet tot een hagiografisch betoog laten verleiden. Juist daardoor is hij erin geslaagd een boeiend portret te schrijven van een ten onrechte onvoldoende bekende Vlaamse voorman uit Brussel.

Wim Chielens.

Yvo Peeters, *Karel Buls, burgemeester op de raaklijn van twee culturen*, Uitg. De Nederlanden, Antwerpen, 1982, 72 blz.

Memoires van L. Elaut.

Leon Elaut wordt in 1897 te Gentbrugge als boerenzoon geboren. In 1911 wordt hij ingeschreven als leerling in het Jezuïeten-college Sinte-Barbara te Gent waar het onderwijs in het Frans